

Camí de Cavalls, per plans i penyals

*Camí de Cavalls tu voltes s'illa
vas sempre alegre per plans i penyals
i de bon matí tu sents com canten
els rossinyols, verderols i pardals*

La ministra de Medi Ambient, Cristina Narbona, retirarà els contenciosos judicials interposats per l'estat contra el Consell de Menorca pel camí de Cavalls. Aquesta actuació forma part del conveni per a la gestió integral del litoral menorquí que van signar el passat mes de febrer la presidenta del Consell, Joana Barceló, i la titular del Ministeri.

L'acord preveu que les partides econòmiques previstes es destinaran a la recuperació de l'històric indret que voreja la costa de l'illa, un viarany molt apreciat pels amants de la natura. Mentrestant, ha començat ja el procés expropiatori, amb l'aprovació definitiva de la relació de béns i drets afectats per la delimitació del camí. L'associació Meloussa, que agrupa els propietaris de les finques per on discorre el camí costaner, ha decidit interposar recurs contenciós contra l'acord adoptat el passat 31 de gener per la Comissió de Govern del Consell.

El camí. El camí de Cavalls, que rodeja l'illa de Menorca, és un caminet costaner que sovint es confon amb qualsevol dels viarany que comuniquen diferents sectors de la costa.

Com afirma Joan C. de Nicolás Mascaró en el seu famós estudi sobre el camí de Cavalls, hi ha un acord unànime sobre el fet que antigament es tractava d'un viarany costaner molt deteriorat amb una funcionalitat estrictament militar, la de vigilar la costa i mantenir la comunicació i el servei de les talaies, les bateries i altres fortificacions costaneres fetes al llarg del segle XVIII. És a dir, que el sender estava lligat amb el siste-

ma de defensa de l'illa basat en les cavalleries. Hi ha unanimitat també que van ser els francesos, durant la seva curta estada a Menorca, els qui obriren el camí, tot i que sembla que ja hi ha alguna referència anterior, fins i tot hi ha qui diu que els seus orígens es remunten al segle XIV. Malgrat tot, cap d'aquestes afirmacions no es justifica documentalment.

Efectivament, s'han trobat dades d'interès sobre el camí anterior a l'arribada i permanència dels francesos, com les primeres referències documentals al camí de Cavalls, el 1683, o les instruccions del governador anglès Richard Kane relatives al "vell camí reial en la costa de la marina que voltava l'illa". Però n'hi ha d'altres, com la de l'autoritat militar de Menorca que ordena, durant la darrera ocupació britànica de l'illa els anys 1796, 1798 i 1800, mantenir en bon estat el camí de Cavalls, o la de l'autoritat militar que, tot just finalitzada la Guerra Civil, el 1939, expressa la seva preocupació per la reparació del camí de Cavalls.

L'existència del camí –que per aquest mateix fet ha esdevingut, com ha dit De Nicolás, un camí "especulatiu"– i la defensa del seu ús han provocat en els últims anys una duríssima lluita que ha enfrontat la propietat –la majoria de propietaris són grans terratinents– amb una part genys menyspreable de la societat civil de Menorca representada per l'anomenada Coordinadora per sa Defensa des Camí de Cavalls, plataforma cívica

formada per associacions de veïns, col·lectius ciutadans i escoltes.

El camí que s'ha hagut de recórrer fins a aconseguir que el Consell de Menorca recuperàs el caràcter públic del viarany i n'aprovàs la delimitació del traçat no ha estat gens fàcil. Tot i els èxits assolits als tribunals –sobretot arran de la històrica sentència del Jutjat Penal de Maó que va absoldre l'any passat tretze acusats de la Coordinadora i l'exbatlle d'Alaior, Antoni Gómez (PSOE), del delictes de danys, coaccions i exercici arbitrari del dret, del qual els acusaven dos propietaris– la lluita als jutjats encara no ha acabat.

Després que recentment el Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears (TSJIB) hagi arxivat per desistiment el procediment contenciós administratiu interposat pel Govern estatal contra l'aprovació definitiva de la delimitació del camí de Cavalls, són set ara mateix els processos en marxa relacionats amb el viarany costaner.

Dos dels recursos, interposats per la societat Atalis, SA, i Guillermo de Olives Vidal i altres són dirigits contra la desestimació presumpta, per silenci administratiu negatiu, de la petició formulada en el seu dia en el sentit que es declararà extingida l'anomenada servitud del camí de Cavalls a l'illa de Menorca.

Meloussa, el sindicat dels grans terratinents. L'associació Meloussa, que aplega els propietaris de finques rústiques de Menorca (els llocs menorquins), té obert així mateix un procediment contra l'aprovació definitiva del pla especial del camí de Cavalls, publicat en el *Bulletí Oficial de les Illes Balears (BOIB)* el 29 de maig de l'any passat. Aquest instrument legítima l'expropiació forçosa dels béns i drets afectats pel traçat del camí de Cavalls en una amplada de 5 metres per poder habilitar-ne la servitud de trànsit.

El passat mes d'octubre, el nou president de Meloussa, l'advocat de Maó Alejandro Maceda, va oferir al Consell la possibilitat de retirar els contenciosos oberts contra la institució, entre els quals el camí de Cavalls, "per obrir una nova etapa basada en el diàleg i en la negociació" amb l'administració insular.

A dalt, un grup d'excursionistes recorre el Camí de Cavalls al seu pas per la platja d'Ets Alocs al terme municipal de Ferreries. A l'esquerra, el portaveu de la Coordinadora, Manuel Lora, lliura a Jaume Matas, president balear, un dossier sobre el Camí.

ÚLTIMA HORA MENORCA

Evidentment, aquest va ser tot un canvi d'estratègia, si es té en compte que fa només quatre anys l'associació de propietaris, que aplega gairebé el 70% del sòl rústic de Menorca, va amenaçar la Conselleria d'Ordenació del Territori de recórrer a les jurisdiccions "civil, administrativa i penal" si s'aplicava la llei del camí de Cavalls.

La resposta de la consellera de Medi Ambient del Consell, Fina Casals, amb l'advertència als propietaris que la ne-

gociació no farà endarrerir el lliure trànsit pel camí de Cavalls, no fa pensar que Meloussa retiri finalment el contenciós.

Els quatre darrers procediments tenen relació amb l'acord adoptat pel ple del Consell el 20 de maig del 2002, relatiu a l'aprovació definitiva de la delimitació, contra el qual també va recórrer l'administració de l'estat quan Jaume Matas era ministre de Medi Ambient. Els contenciosos han estat presentats, en aquests casos, per Atalis, SA, i Aprove-

Matas i la sendera litoral

La sendera litoral, el maquiavèl·lic invent dissenyat per l'exministre Matas amb l'objectiu final de crear una nova infraestructura al damunt mateix del traçat històric del camí, ha passat també a millor vida amb el canvi de Govern a Madrid. El govern de Zapatero anuncià l'estiu passat la seva intenció de destinar al camí de Cavalls la inversió prevista inicialment per a la sendera, que havia d'enllaçar per la costa son Xoriguer, a Ciutadella, amb son Bou, al terme d'Alaior.

El relleu a la Moncloa ha obert, efectivament, una nova etapa en les difícils relacions que Menorca va mantenir durant l'etapa anterior amb el Govern estatal de Madrid. Les paraules pronunciades el desembre pel secretari general de Territori i Biodiversitat del Ministeri, Antonio Serrano, amb motiu d'una visita a l'illa, en donen la millor mostra. En presència de la presidenta, Joana Barceló, Serrano es comprometé a fer tot el possible perquè el camí "pugui complir les seves funcions".

El projecte presentat per Matas va topar amb l'oposició frontal de col·lectius com el GOB o la mateixa Coordinadora. La plataforma ciutadana entengué que la sendera litoral proposada per Matas incomplia diferents articles de la llei de costes, i entrava en contradicció amb la protecció i utilització del domini públic i els mecanismes de coordinació amb les diferents administracions públiques, a més d'incomplir la Llei 1/1991, de 30 de gener, de les Àrees Naturals d'Espècial Interès, la llei de procediment administratiu, la llei de disciplina de les Illes Balears i la mateixa Llei 13/2000, de 21 de desembre, reguladora del Camí de Cavalls. Els membres de la Coordinadora acusaren el Govern del PP d'obrir un nou sender en un espai protegit, com és el cas de l'ANEI (Àrea Natural d'Espècial Interès) número 14 de la costa sud, una actuació prohibida explícitament per la mateixa Llei 22/1998, de costes. La Coordinadora decidí portar endavant la seva oposició al projecte organitzant, fins i tot, un acte de protesta contra el ministre de Medi Ambient per la política "manipuladora" i "destructiva" mantinguda pel polític del PP en aquest tema.

El Ministeri es comprometé en el seu dia a respectar el traçat del camí de Cavalls en un 24% del recorregut, és a dir, en aquells trams en els quals l'antic camí militar està separat gairebé 5 metres de la servitud de trànsit de costes. La coincidència entre el recorregut costaner proposat per Madrid i el camí de Cavalls arribava, en realitat, fins al 59%, segons va admetre el mateix Govern. L'oferta del Govern espanyol no agradà al Govern de Joana Barceló, que interposà un recurs contenciós administratiu contra el projecte.

chamiento de Terrenos Diseminados, SL; S'Hort des Lleó, SL; el president d'Agrame (Associació d'Empresaris d'Explotacions Agràries de Menorca), Guillermo de Olives Vidal i altres, i la duquessa María Soledad Martorell Castillejos.

Sens dubte, el canvi de color polític a Madrid ha fet possible la desaparició d'un dels fronts oberts pel PP als jutjats. El 14 de gener del 2003, el Ministeri de Medi Ambient va remetre al TSJIB un escrit on demanava la suspensió de l'acord pel qual s'aprovà definitivament el traçat del viarany. El Govern espanyol entenia que la regulació del camí de Ca-

valls vulnerava la llei de costes, motiu pel qual va demanar que se'n suspengués la delimitació únicament quan el traçat inclogués béns de domini públic maritimoterrestre estatal. L'acord polític assolit entre els governs de Zapatero i de Joana Barceló va provocar, el passat mes de desembre, que el tribunal dictés una providència per la qual es considerava desistit el recurs interposat. No ha estat l'únic contenciós contra el Consell de Menorca que ha hagut de desfer el Govern del president espanyol. Gairebé al mateix temps que s'arxivava per desistiment el procediment obert per l'administració de l'estat amb relació al ca-

mí de Cavalls, el TSJIB tancava també al contenciós interposat pel Govern Aznar contra l'aprovació del pla territorial insular (PTI) de Menorca. El mateix tribunal reconeix que el plet es va obrir únicament per raons polítiques, i no jurídiques. El Ministeri de Medi Ambient argumentava que el PTI atempta contra la llei de costes de l'estat.

Ciutadella no dona suport al camí.

A Menorca, la reivindicació del camí de Cavalls ha tingut el suport de tots els ajuntaments excepte el de Ciutadella, governat actualment pel Partit Popular amb el suport de l'anomenat Partit Menorquí (Pmq), fundat per un exafiliat del PP, l'exempresari Llorenç Casanovas. L'Ajuntament de Ciutadella va ser, precisament, l'únic de tota l'illa que no va donar suport a l'exposició "Un camí amb història", organitzada per la Coordinadora, que va recórrer l'any passat les sales de tot Menorca. Un altre ajuntament popular, el de Manacor, ha demostrat que pensa el mateix pel que fa als camins de servitud pública immemorial. Ara fa un any, va ser notícia a les Illes un propietari alemany d'una finca rústica de Manacor que va comprar el tiratge d'una publicació de l'Ajuntament on s'informava de les rutes senderistes municipals perquè la gent no pogués saber que, entre aquests camins, n'hi havia que discorren per la seva finca.

Com s'ha encarregat de recordar el professor Joan Francesc López Casanovas, "de primer no hi havia barreres ni tancats; foren uns quants -això sí: poderosos- que els van imposar". El llibre *Menorca a l'època de Pere el Cerimoniós*, editat l'any 1986 per l'Ajuntament de Ciutadella i el Consell Insular, ens ofereix algunes claus per entendre aquestes paraules. En una carta, datada a Barcelona del 6 d'abril del 1373, el rei Pere accepta una suplicació dels Jurats de Menorca perquè "es puguin tancar les alqueries i rafals amb parets de sis pams". Això no obstant, s'hi llegeix una clàusula que diu: "Que en les dites clausures hi tinguin portells oberts perquè els habitants dels llocs puguin usar les garrigues per treure'n llenya, sal de la mar, i altres; que els camins generals romanguin oberts per donar dret de pas

La Volta a Menorca: una història de lluita

Han passat més de set anys des que el mes de novembre del 1997 la Coordinadora inicià la Volta a Menorca per etapes pels diversos trams d'aquest viarany, una volta carregada d'incidents amb els titulars dels terrenys, que, com ja va recordar EL TEMPS en un número anterior, van ser especialment virulents en el cas del pas de l'excursió per les finques situades en els trams que separen cala en Porter de Son Bou i Binigaus de cala Galdana. Per a l'exconseller i estudiós de la història local Josep Portella, "la mobilització que es produí el 1998 i el 1999, de manera sistemàtica, que venia d'abans i que encara és oberta, és un dels esdeveniments històrics que marquen una època. Una mobilització —afirma— que anava molt més enllà de la necessitat d'evitar la desaparició de fet del camí de Cavalls, que era l'objectiu del PP, ja que ens portava a reflexionar sobre quina ha de ser la relació de l'home amb la naturalesa, dels pobles amb el territori on actuen".

Portella va protagonitzar, precisament, un dels fets més recordats de la Volta a Menorca. El mes de gener del 1998, els més de 300 excursionistes que participaven en una de les etapes del recorregut van trobar tancades amb filferros i cadernats les barreres en el punt anomenat els Horts de cala en Porter, propietat de la família Squella Duc d'Estrada. El llavors alcalde d'Alaior, Antoni Gómez (PSIB-PSOE) i l'exdiputat autonòmic d'Esquerra de Menorca no s'ho van pensar dues vegades i van tallar les cadenes i els filferros.

En la quarta etapa van participar més de 600 persones i 16 genets muntats a cavall. En arribar a la mitgera on comencen les finques de s'Heretat des Duc, propietat de la família So-

to Martorell, els excursionistes van trobar que el dia abans s'havia paredat amb pedra seca una de les portalades d'accés a la finca. Després d'una viva discussió amb els germans Fernando i Manuel Soto Martorell, asseguts sobre la paret per impedir-los el pas, els diputats Josep Portella (EM) i Bosco Gomila (PSM) van desmuntar la paret i els propietaris van aguantar amb mala cara l'entrada de tot el grup.

Aquests dos incidents es van unir en un únic sumari que, en arribar al Tribunal Superior de Justícia de Balears (TSJIB), va ser arxivat. El recurs que presentà l'acusació particular de les famílies nobles Squella i Soto-Martorell pels fets del 1998 va fer, no obstant això, reobrir el cas, cosa que va reiniciar un procés que va mobilitzar tota l'esquerra política i social de Menorca i que es va cloure amb una sentència històrica dels tribunals a favor

de la Coordinadora. La jutgessa, Carmen Castillo, va considerar que els fets jutjats no tenien "rellevància penal", com pretenien els propietaris, i va afegir que "les excursions a través del camí de Cavalls tenien el suport de les institucions públiques". Com va afirmar la mateixa jutgessa, el dret de pas "almenys va existir", en contra del que al·legava la propietat.

Les fonts bibliogràfiques, arxivístiques i cartogràfiques que fan referència al camí, declarat com a Bé d'Interès Cultural pel Consell, són gairebé incomputables. Malgrat que no té l'interès militar per a la vigilància i per a la defensa que tenia en altre temps, el seu valor cultural i lúdic està avui fora de tot dubte.

C. M.

tant a les persones com al bestiar, i que tinguin portells cap a la mar per passar pels camins acostumats."

I en una altra carta, encara, datada a Girona del 18 de novembre del 1385, el rei, informat pel síndic de la Universitat de Menorca que es produeixen dissensions entre veïns per raó dels camins, amb motiu d'haver tancat, alguns senyors propietaris, les seues alqueries o rafals, obliga aquests a deixar els camins generals oberts per poder passar la

gent i el bestiar i imposa "pena de 500 florins" en cas que contravinguin l'ordre.

La principal institució menorquina, malgrat les dificultats, ha continuat tirant endavant el projecte del camí de Cavalls. L'estiu passat, el Consell aprovà reclamar al Govern balear la declaració d'urgent ocupació dels terrenys afectats pel traçat del viarany, unes 120 finques de Menorca. Un pas important que deixa enrere una història recent

d'enfrontaments que han fet d'aquest un camí de discòrdia.

Les fonts bibliogràfiques, arxivístiques i cartogràfiques que fan referència al camí, declarat com a Bé d'Interès Cultural pel Consell, són gairebé incomputables. Malgrat que no té l'interès militar per a la vigilància i per a la defensa que tenia en altre temps, el seu valor cultural i lúdic està avui fora de tot dubte.

Carles Marqués